

אורי צמח

היסטוריה

הכנה ותרגול לבגרות

שאלון מספר 022281

לעידכונים והשלמות - אתר רכס איתכם לאורך כל הדרך

רכס

פרויקטים חינוכיים בע"מ

מיקוד 2018 בהיסטוריה

אורי צמח

הכנה ותרגול לבגרות

שאלון מספר 022281

© 2018 כל הזכויות שמורות

לרכס - פרויקטים חינוכיים בע"מ ולמחבר

Printed in Israel 2018

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מספר זה. שימוש מסחרי, מכל סוג שהוא, בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט. אלא ברשות מפורשת בכתב מן המו"ל.

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ

ת"ד 324 קדימה 6092000

טלפון 073-2550000, פקס. 073-2550055

כתובתנו באינטרנט: www.reches.co.il

E-mail: main@reches.co.il

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות. אם יובא הדבר לידיעתנו נפעל לתקנו במהדורות הבאות. רכס עושה כל שביכולתה כדי למנוע הופעת טעויות בספריה על אף זאת טעויות עלולות להופיע. כל טעות שתובא לידיעתנו תקבל מענה באתר מיקודים www.reches.co.il

מסת"ב 978-965-558-269-7 ISBN

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

הקדמה

תלמידים ומורים יקרים,

ספר ההכנה לבגרות מסייע לתלמיד בלימוד השוטף של החומר במהלך השנה ובלמוד לקראת בחינת המתכונת ובחינת הבגרות בסוף השנה.

הספר מותאם לתכנית הלימודים שפורסמה לאחרונה על ידי משרד החינוך והוא מיועד לתלמידי כיתות י'-י"ב הספר מקיף את הנושאים שמהם יחולקו השאלות במבחן הבגרות בחורף ובקיץ תשע"ז.

הספר מיועד לתלמידים בכל הרמות והוא ערוך באופן מקצועי ומציג בצורה מובנית, בהירה ומקיפה את כל הנושאים הרלוונטיים. בספר הושקעה מחשבה רבה, תוך ניצול הידע והניסיון שהצטברו בשנים האחרונות.

מומלץ מאוד לענות על שאלות התרגול בסוף כל נושא. התמודדות טובה עם השאלות השונות תשמש לכם מדד להפנמת החומר ושליטה בו, ותבטיח את הצלחתכם בבחינה הבגרות.

הספר כולל את הנושאים הבאים:

מבנה הבחינה

תכנית הלימודים

נושאי הלימוד:

א. ממדינת מקדש לעם הספר

ב. ערים וקהילות: חברה ותרבות בימי הביניים

ג. הלאומיות בישראל ובעמים, ראשית הדרך עד שנת 1920

ד. בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

ה. שאלות תרגול ברמות שונות בסוף כל נושא

ו. בחינות תרגול במתכונת בחינת הבגרות

בהצלחה!

אורי צמח

מבנה בחינת הבגרות קיץ 2016

במתכונת החדשה

בבחינה ארבעה פרקים:

פרק ראשון

בפרק זה עונים על שאלה אחת מהנושא שלמדנו:

ממדינת מקדש לעם הספר (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או פראג (שאלות 7-9)

פרק שני

בפרק זה עונים על שתי שאלות מהנושא:

לאומיות וציונות (שאלות 10-13)

פרק שלישי

בפרק זה עונים על שאלה אחת מהנושא:

המאבק על הקמת מדינת ישראל (שאלות 14-16)

פרק רביעי

בפרק זה עונים על שאלה אחת מהנושא:

מדינת ישראל במזרח התיכון (שאלות 17-21)

בפרק זה יש לתלמיד בחירה:

שאלה על מלחמת יום כיפור, או שאלה על מלחמת ששת הימים. אם תהיה שאלה על עיצוב זיכרון השואה,

תהיה גם שאלה על המעבר לרב תרבותיות, כלומר בשנים אלה יהיו בפרק זה ארבע או חמש שאלות.

שימו לב!

מבין השאלות שתענה עליהן, לפחות שתי שאלות חייבות לכלול קטע מקור

תלמידים שאושר להם מבחן מותאם יענו על ארבע שאלות: שאלה אחת מפרק ראשון, על שתי שאלות מפרק שני ועל שאלה אחת מפרק שלישי או מפרק רביעי.

תכנית הלימודים

ממדינת מקדש לעם הספר, בית שני או ערים וקהילות בימי הביניים

ממדינה חשמונאית עצמאית לכיבוש רומי וחורבן בית המקדש

- א. ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה
- ב. דפוסי השלטון הרומאי בא"י ('מלך חסות' - הורדוס, הנציבים)
- ג. הסיבות למרד הגדול והעמדות השונות בוויכוח על היציאה למלחמה ברומאים
- ד. תוצאות המרד וחורבן בית המקדש

בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

א. רבן יוחנן בן זכאי והקמת המרכז ביבנה

1. המשבר שנוצר בחברה היהודית עקב חורבן בית המקדש והסכנות שנשקפו לחברה היהודית עקב משבר זה
2. בניית המרכז ביבנה: עיצוב חיים יהודיים ללא מקדש, יצירת גורמים מלכדים חדשים: תקנות חדשות 'זכר לחורבן', בית הכנסת, לימוד תורה ותפילה

ערים וקהילות - חברה ותרבות בימי הביניים

א. העיר בעולם המוסלמי והקהילה היהודית בה

העיר בעולם המוסלמי

1. הגורמים שסייעו לייסודן של ערים חדשות ולחיזוקן של ערים קיימות באימפריה המוסלמית

ב. הקהילה היהודית בעיר המוסלמית

1. המעמד המשפטי של היהודים בערים המוסלמיות

ג. העיר באירופה הנוצרית והקהילה היהודית בה

העיר באירופה הנוצרית

1. הגורמים שסייעו לייסודן של ערים ולחיזוקן של ערים קיימות באירופה הנוצרית בימי הביניים
2. המבנה החברתי בעיר: נייודות חברתית, משמעות המושג 'אזרח חופשי' מעמד הנשים בעיר

הקהילה היהודית בעיר הנוצרית

1. המעמד המשפטי של היהודים בערים נוצריות
2. מאפייני ההנהגה של הקהילה היהודית באירופה הנוצרית: מבנה ההנהגה, סמכויותיה ואמצעי האכיפה שהיו בידה

ד. ערים מדגימות בגדד או פראג

1. העיר בגדד

מאפיינים של העיר בעולם המוסלמי בימי הביניים שבאו לידי ביטוי בעיר בגדד:

- א) השיקולים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים בייסודה של בגדד כבירת החליפות העבאסית
- ב) חיי היום יום בבגדד (החלוקה לרבעים, סוגי בתים, מעמדות, בעיית המים ודרכי ההתמודדות איתה)
- ג) בגדד כמרכז תרבותי של העולם המוסלמי במאות ה-9 וה-10 והביטויים לכך, תחומי הידע שפרחו בבגדד.

2. הקהילה היהודית בבגדד

מאפיינים מחיי היהודים בעולם המוסלמי בימי הביניים כפי שבאו לידי ביטוי בחיי היהודים בבגדד:

- א) מוסדות ההנהגה העצמית של היהודים כביטוי לאוטונומיה יהודית: ראש הגולה, הגאונים תחומי פעילותם והשפעותיהם על היהודים בעולם המוסלמי
- ב) רס"ג - אישיותו, הגותו ותרומתו להגות היהודית, דרכי ההתמודדות עם הבעיות שהעסיקו את היהודים בגולה בימי הביניים, הפולמוסים בהם היה מעורב.
- ג) יחסי יהודים - מוסלמים בבגדד: מתיחות והשפעות תרבותיות

3. העיר פראג

מאפיינים של העיר בעולם הנוצרי בימי הביניים שבאו לידי ביטוי בעיר פראג:

- א) גורמים שתרמו וגורמים שערכו את התפתחותה של פראג במאה ה-16
- ב) הביטויים למרכזיותה של פראג בתחום המדיני, הכלכלי, והחינוכי-תרבותי

4. הקהילה היהודית בפראג

מאפיינים מחיי היהודים באירופה הנוצרית בימי הביניים כפי שבאו לידי ביטוי בפראג:

- א) היחס של השלטון המרכזי ושל תושבי פראג הנוצרים אל היהודים: המעמד המשפטי של יהודי פראג, הרקע לגירושם של יהודי העיר והסיבות להחזרתם
- ב) מבנה החברה היהודית בפראג: הקיטוב החברתי בקרב יהודי פראג, עזרה הדדית (פועלו של מרדכי מייזל)
- ג) המהר"ל מפראג - אישיותו, הגותו ותרומתו להגות היהודית בימי הביניים, דרכי התמודדותו של המהר"ל עם הבעיות שהעסיקו את היהודים בגולה בימי הביניים (המשמעות שהעניק המהר"ל לגורלם הפוליטי של היהודים ולדרך חייהם בגולה), ביקורתו על שיטות הלימוד והפסיקה המחייבת

הלאומיות בישראל ובעמים ראשית הדרך עד 1920

א. מאפייני תופעת הלאומיות המודרנית והתנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

1. מבוא להוראת נושא הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19
2. הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות שהתגבשו באירופה במאה ה-19
3. המאפיינים ודפוסי הפעילות של התנועות הלאומיות שהתגבשו באירופה במאה ה-19
4. תנועה לאומית מדגימה באחת הארצות

ב. התנועה הלאומית היהודית המודרנית ומאפייניה העיקריים

1. הגורמים לצמיחתה ולהתארגנותה של התנועה הציונית
2. פועלו של בנימין זאב הרצל לבניית התנועה הציונית ולארגונה: 'מדינת היהודים', תכנית באזל, המסגרת הארגונית למימוש מטרות התנועה, ניסיונותיו לקדם את קבלת הצ'רטר, ויכוח אוגנדה

ג. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה

פעולותיהם של הציונים בא"י עד מלחמת העולם ה-1: הסיבות לעליות לא"י, מפת ההתיישבות, צורות התיישבות, מסגרות פוליטיות, חברתיות וביטחוניות, תרבות וחינוך, אישים וארגונים שסייעו לפעילות הציונית

ד. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה

1. עמדת מנהיגי התנועה הציונית כלפי הצדדים הלוחמים בזמן מלחמת העולם ה-1
2. מדיניות השלטון העות'מאני כלפי היישוב היהודי בארץ ישראל
3. דרכי התמודדות של היישוב היהודי בא"י: 'הוועד להקלת המשבר', ארגון ניל"י
4. הצהרת בלפור: תכנה, הקשיים הנובעים מנוסח ההצהרה, האינטרסים של בריטניה במתן ההצהרה, כיצד קיבלו אותה הציונים, היהודים המשתלבים והערבים

ה. השוואה בין התנועה הציונית בראשית דרכה ובין תנועות לאומיות של עמים אחרים באירופה במאה

ה-19 — נקודות דמיון ושוני (3 שעות)

1. במה דומה התנועה הציונית לתנועות לאומיות אחרות באירופה במאה ה-19
2. במה שונה התנועה הציונית מתנועות לאומיות אחרות.

בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

א. מאבק היישוב היהודי בשלטונות המנדט הבריטי

1. מאבק היישוב היהודי בשלטונות המנדט הבריטי בתחומים האלה: ההעפלה, התיישבות והמאבק הצבאי
2. העברת שאלת א"י לאו"ם
3. מלחמת העצמאות
4. ההכרזה על הקמת מדינת ישראל והקמת צה"ל
5. הסכמי שביתת הנשק והיווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים

ב. מדינת ישראל במזרח התיכון:

1. תהליך הדחף קולוניאליזציה והקמת מדינות עצמאיות
 2. השפעת גורמים שונים על גורל היהודים בארצות האסלאם
 3. מלחמת ששת הימים
- או**
4. מלחמת יום הכיפורים

ג. עלייה, קליטה ועיצוב החברה והתרבות במדינת ישראל

1. העלייה בשנות החמישים והשישים
 2. המעבר מ'כור היתוך' לחברה רבת תרבותית במדינת ישראל
- או**
3. התמורות בעיצוב זיכרון השואה עד סוף המאה ה-20.

תוכן העניינים

נושאי הלימוד

ממדינת מקדש לעם הספר 11

ממדינה חשמונאית עצמאית לכיבוש רומי

12 וחורבן בית-המקדש

צינוני דרך עיקריים בבניית המדינה

12 החשמונאית וביסוסה

18 דפוסי השלטון הרומי בארץ ישראל

19 "מלך חסות" – הורדוס

24 המרד הגדול

30 בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

30 רבן יוחנן בן זכאי והקמת המרכז ביבנה

בניית המרכז ביבנה – עיצוב חיים יהודיים

32 בלי בית מקדש

35 שאלות תרגול

ערים וקהילות: חברה ותרבות

בימי הביניים 37

38 העיר בעולם המוסלמי

38 הקהילה היהודית בעיר המוסלמית

39 העיר בגדד

44 הקהילה היהודית בבגדד

50 שאלות תרגול

52 העיר באירופה הנוצרית

55 הקהילה היהודית בעיר הנוצרית

57 העיר פראג

61 הקהילה היהודית בפראג

66 שאלות תרגול

הלאומיות בישראל ובעמים -

ראשית הדרך עד 1920 69

הלאומיות ומאפייני התנועות הלאומיות

70 באירופה במאה ה-19

86 שאלות תרגול

התנועה הלאומית היהודית המודרנית

87 הציונית ומאפייניה העיקריים

97 שאלות תרגול

פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד

99 מלחמת העולם הראשונה

108 שאלות תרגול

התנועה הציונית והיישוב היהודי

בארץ-ישראל בזמן מלחמת העולם

109 הראשונה

השוואה בין התנועה הציונית בראשית

דרכה ובין תנועות לאומיות של עמים

117 אחרים באירופה במאה ה-19

119 שאלות תרגול

בונים את מדינת ישראל

במזרח התיכון 121

מאבק היישוב היהודי בשלטונות המנדט

122 הבריטי

133 העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם

139 מלחמת העצמאות

155 ההכרזה על הקמת מדינת ישראל

157 הקמת צה"ל ופירוק המחתרות

160 הסכמי שביתת הנשק

164 שאלות תרגול

עלייה, קליטה ועיצוב החברה והתרבות	
במדינת ישראל	189
המעבר מ"כור ההיתוך" לחברה רב-	
תרבותית במדינת ישראל	196
התמורות בעיצוב זיכרון השואה	199
שאלות תרגול	210
שאלות ותשובות לשאלות נבחרות	214
בחינות תרגול	217

בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

תהליך הדה-קולוניזציה והקמת מדינות	
עצמאיות באגן הים התיכון	168
השפעת גורמים שונים על גורל היהודים	
בארצות האסלאם	174
מלחמת ששת הימים	178
מלחמת יום הכיפורים	183

פרק ראשון בבחינת הבגרות

ממדינת מקדש לעם הספר

בית שני

ממדינה חשמונאית עצמאית לכיבוש רומי וחורבן בית המקדש

ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה

התרחבות טריטוריאלית

שטחה של יהודה בימי יהודה המכבי היה מצומצם סביב ירושלים, מבית אל ועד בית צור. ההתרחבות הטריטוריאלית בימי המדינה החשמונאית החלה כבר בימי **יונתן** החשמונאי, שהנהיג את המרד עם נפילתו של יהודה המכבי. יונתן ניצל את המאבקים הפנימיים בבית סלווקוס, וזכה לקבל שטחים מידי המלך היווני דימיטריוס ה-1. מגמת ההתרחבות הטריטוריאלית נמשכה גם בימי **שמעון**, אשר כבש את גזר בשל חשיבותה בהבטחת המעבר מירושלים לאזור החוף. לאחר מכן כבש שמעון את יפו בשל חשיבותה כעיר נמל. כיבוש מצודת החקרא והכנעת החיילים הסלווקים על ידי שמעון ביטאו את עצמאותה המלאה של יהודה. בתקופת שלטונו של **יוחנן הורקנוס** הורחבו גבולות יהודה במידה ניכרת מאוד. יוחנן כבש את אדום וסיפח אותה למדינה החשמונאית, כבש את שכם העיר הראשית של השומרונים, את עמק בית שאן, את עמק יזרעאל ושטחים מעבר לירדן בארץ מואב. גבולות יהודה הלכו והתרחבו בתקופת **אלכסנדר ינאי**, הוא השיג שליטה ברצועת החוף של ארץ ישראל, מן הכרמל ועד עזה, הגבול המצרי. בימיו הגיעה יהודה לשיא עוצמתה המדינית והתפשטותה הטריטוריאלית. הוא השתלט על דרכי המסחר של הנבטים, ובכך פתח את המסחר למצרים.

המניעים לכיבושים/להתרחבות הטריטוריאלית

מניע כלכלי - הכיבושים יביאו לשיפור מצבה הכלכלי של יהודה. כיבוש אזור החוף יביא לפיתוח סחר ימי, כיבוש שטחים בפנים הארץ יביא לפיתוח החקלאות וכדומה.

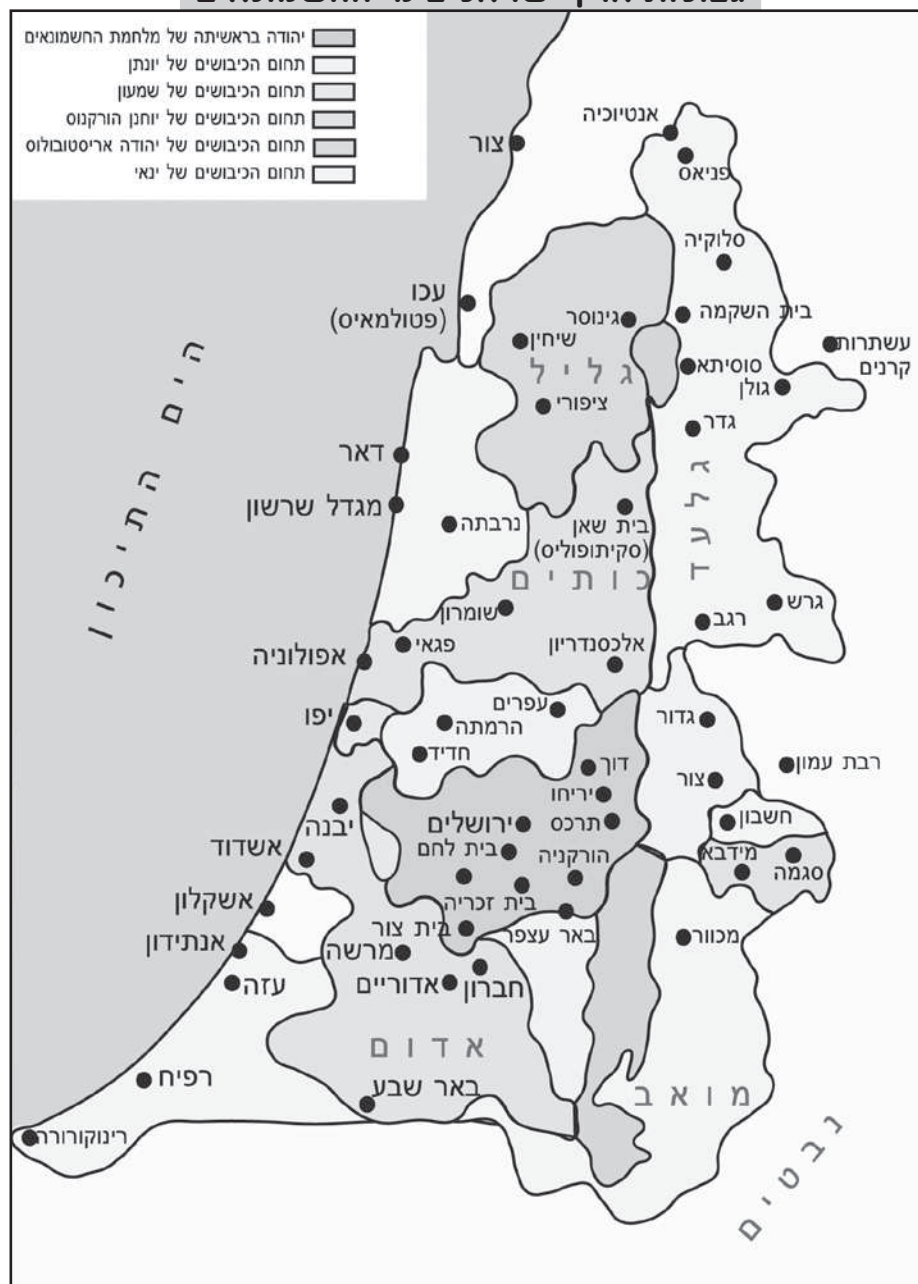
מניע ביטחוני - התרחבות טריטוריאלית תעניק ביטחון והרתעה ליהודה. כיבושים הם הפגנת כוח צבאי שיש להתחשב בו.

מניע היסטורי - האמונה שארץ ישראל שייכת מבחינה דתית והיסטורית לעם ישראל. למשל, יוחנן הורקנוס האמין כי הוטלה עליו משימת שחרור המולדת והשבת אדמת האבות לעם ישראל.

מניע דתי ולאומי - לסלק עבודה זרה מארץ ישראל, לשחרר את היהודים מידי שליטה זרה ברחבי ארץ ישראל, ולהביא לאיחוד לאומי תוך שמירה על צביונה היהודי של הארץ.

מניע דמוגרפי - כיבוש שטח בעקבות צפיפות אוכלוסין ביהודה, לאפשר התרחבות של תחומי המחיה ואזורים חקלאיים.

גבולות ארץ ישראל בימי החשמונאים

שינויים דמוגרפיים - מדיניות הגיור

ההתרחבות הטריטוריאלית הביאה עמה את תופעת הגיור, כלומר גיור אוכלוסייה נוכרית שנכבשה. מטרת הגיור הייתה להגדיל את האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל ולשמור על צביונה היהודי. אוכלוסייה כבושה גוירה מרצון או בכפייה, מי שסירב להתגייר גורש מגבולות הארץ. למשל, **יוחנן הורקנוס** כבש את אדום וגייר את תושביה הנוכרים כדי לחזק את כוחה של המדינה החשמונאית ולשמור על צביונה היהודי בהגדלת מספר תושביה היהודים. יוחנן ראה באדומים בעלי קרבה. **יהודה אריסטובולוס** גייר את תושבי הגליל, ו**אלכסנדר ינאי** דאג אף הוא לגיור האוכלוסייה הנוכרית או לגירושה מגבולות יהודה.

שינויים במעמד המנהיג ובסמכויותיו הפוליטיות והדתיות

מעמד המנהיג ועמו סמכויותיו הפוליטיות והדתיות הלך והשתנה לאורך הזמן בימי המדינה החשמונאית. ככל שחלף הזמן עלה מעמד המנהיג, והמנהיגים הרחיבו את סמכויותיהם. **יהודה המכבי** היה מנהיג צבאי, ואילו אחיו ניכסו לידיהם סמכויות נרחבות בתחום הדתי והמדיני, החקיקה והשיפוט. **יונתן** שהנהיג את המרד אחרי יהודה המכבי כיהן כמושל יהודה, ככהן גדול וכמנהיג צבאי. אלכסנדר בלאס כינה אותו "רע המלך".

שמעון שהשיג עצמאות מלאה ליהודה, כינס את "כנסת גדולה", כדי שתאשר את משרות ההנהגה שהיו בידיו: כהן גדול, נשיא ושר צבא. למעשה הפך שמעון למנהיג הדתי, הפוליטי והצבאי של יהודה. **יהודה אריסטובולוס** הכתיר את עצמו למלך, וניכס לידי סמכויות בתחום החקיקה והשיפוט תוך צמצום כוחה של הסנהדרין. **אלכסנדר ינאי** המשיך בדרכו של יהודה אריסטובולוס.

אלכסנדר ינאי הוריש את השלטון לאשתו **שלומציון**, והיא הוכתרה למלכה. כיוון שנבצר משלומציון המלכה לשמש בכהונה הגדולה מעצם היותה אישה, קיבל בנה הבכור הורקנוס את משרת הכהן הגדול, ואחיו יהודה אריסטובולוס מונה למפקד הצבא.

למעשה מאז ימי יונתן החזיקו השליטים מבית חשמונאי במנהיגות הדתית, המדינית והצבאית, ורק בימי שלומציון המלכה נחלקה המנהיגות בינה ובין בניה.

היחס להלניזם

השליטים החשמונאים החלו דרכם כלוחמים קנאים בתהליך ההתייוונות והתרבות ההלניסטית, לפיכך הם שמרו על שמותיהם העבריים. ואולם, בחלוף הזמן אימצו לעצמם שמות הלניסטיים ודפוסים הלניסטיים. מהלך זה נבע מההתקרבות ליוון. הדפוס השלטוני ההלניסטי אומץ כבר בימיהם של **יונתן** ו**שמעון** אחיו של יהודה המכבי.

יוחנן הורקנוס אימץ לו שם יווני לשמו העברי. לאחר מכן נשאו כל השליטים החשמונאים שם עברי ושם הלניסטי. יוחנן הורקנוס גם כינה את עצמו פילהלן שפירושו אוהב יוונים, כמו כן העסיק צבא שכיר (לא יהודים) וזה מאפיין הלניסטי. **יהודה אריסטובולוס**, גם אימץ שם הלניסטי, החזיק צבא שכיר ונוסף על כך הכריז על עצמו כמלך. כיאה למלך הלניסטי היה לו שלטון מוחלט שכלל סמכויות בתחומי החקיקה והשיפוט. **אלכסנדר ינאי** גם כן הכריז על עצמו כמלך, ובכך אימץ את מאפייני השלטון ההלניסטי, שלפיהם נהנה השליט מסמכויות נרחבות ביותר.

הדפוסים שאימצו שליטי המדינה החשמונאית היו בעיקר תרבותיים ודפוסים ממשל, והם לא פגעו בעיקרי הדת היהודית. השליטים ראו עצמם כיהודים והם גם כיהנו במשרת הכהן הגדול, שיה התפקיד הדתי הרשמי הבכיר ביותר.

קושי פוליטי-מדיני – הצורך של השליטים החשמונאים לתמרן בין הכוחות המדיניים האזוריים השונים

לצד ההישגים הצבאיים ביססו עצמם השליטים במדינה החשמונאית גם מבחינה מדינית בינלאומית. חילופי השלטון המרובים בממלכה הסלווקית אילצו את שליטי המדינה החשמונאית להיאבק בכל פעם מחדש על עצמאותם ועל הזכויות שהשיגו ולתמרן בין הכוחות שפעלו באזור.

להלן הנסיבות שהביאו את השליטים החשמונאים לתמרן בין הכוחות המדיניים שפעלו באזור:

- מצפון באזור סוריה שלט בית סלבקוס, שבו נלחמו החשמונאים במרד וניצחו.
- מדרום במצרים שלט בית תלמי, יריבו של בית סלבקוס על השליטה באזור.
- נוכחותה ההולכת וגוברת של רומא באזור.

לנוכח מצב זה היו צריכים השליטים החשמונאים לקבל החלטה מושכלת בכל פרק זמן, כיצד לנהוג ולרכוש את לבו של הצד החזק.

השליטים החשמונאים ניצלו את המאבקים על השלטון באימפריה הסלווקית כדי לצבור הישגים.

רוב השליטים במדינה החשמונאית **חתמו על ברית הגנה עם רומא**, יריבתה של הממלכה הסלווקית. הברית עם רומא סייעה להם להרחיב את שלטונם והעניקה להם בעלת ברית חזקה.

השליטים במדינה החשמונאית **חתמו על הסכמים ועל בריתות** גם עם מלכים ועם מושלים אחרים באזור בהתאם לאינטרסים שלהם. בריתות אלה סייעו להם להרחיב את שטח הממלכה ואת סמכויות ההנהגה. לשליטי המדינה החשמונאית היו יחסים מעורבים עם בית סלווקוס.

יונתן ניצל את המאבקים הפנימיים על השלטון בממלכה הסלווקית, תמך לסירוגין במתחרים, ובכך חיזק את שלטונו ביהודה. בזכות תמרונו המדיני קידם את יהודה לקראת עצמאות. יונתן חידש את הברית עם רומא, והודות לכך הצליח לטפח את מעמדה הבינלאומי של יהודה.

שמעון הכניע את החיילים הסלווקים והמתיוונים בחקרא, ובכך השיג עצמאות מלאה ליהודה. כדי להבטיח את עצמאותה המדינית של יהודה חידש שמעון את הברית עם רומא.

לאחר חמש שנים שבהן היה **יוחנן הורקנוס** כפוף לשלטון הסלווקי, הייתה הממלכה הסלווקית נתונה במאבקים פנימיים, שאותן ניצל יוחנן לחידוש הברית עם רומא, ובכך החזיר ליהודה את עצמאותה והחל בהרחבת גבולותיה.

אלכסנדר ינאי בניגוד לקודמיו לא חידש את הברית עם רומא. לעומת זאת הוא כרת ברית עם אויביה, עם הפרתים. בכך קירב אלכסנדר ינאי את קצה של המדינה החשמונאית.

ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה

השליט	יהודה המכבי	יונתן	שמעון	יוחנן הורקנוס	אלכסנדר ינאי	שלומציון
מעמד כמנהיג	מנהיג צבאי	מנהיג צבאי, מושל יהודה, "רע המלך", וכוהן גדול, ממונה על ידי שלטון זר (מעורר התנגדות משום שאינו שייך למשפחת צדוק הכהן הגדול).	כוהן גדול, נשיא, ושר צבא. מעמדו אושר על ידי כנסת גדולה/הסנהדרין. סמכויות החקיקה והשיפוט היו בידי הסנהדרין.	נשיא וכוהן גדול.	מלך בעל סמכויות חקיקה ושיפוט. כוהן גדול.	מלכה, פיצלה את סמכויות השלטון בין בניה: הורקנוס כוהן גדול ויהודה אריסטובלוס מנהיג צבאי.
התרחבות טריטוריאלית	שליטה על הדרך לירושלים ועל ירושלים למעט החקרא.	ניצול מאבקי כוח בשלטון הסלווקי ומקבולוקיבל את אתעקרון וסביבותיה ושלושה מחוזות בשומרון שישבו בהם יהודים.	כבש את גזר, את יפו ואת החקרא.	כבש שטחים בגליל התחתון, בעמק בית שאן ובעמק יזרעאל. כבש את שכם ואת הר גריזים. כבש את אדום	כבש את ערי החוף מדרום לעכו בניהם את עזה שלוקחת חלק חשוב במסחר הבשמים והתבלינים. כבש ערים הלנסטיות	אין
גיור				גייר את תושביה הנוכרים של אדום, שהיו קרובים במוצאם ליהודים. גירש את מי שלא התגייר.	גייר את האוכלוסייה הנוכרית באזורים אותם שכבש, ואת אלו מי שהיו קרובים ליהדות, וגירש את אלו מי שלא התגיירו.	